

BƏHRAM MANSUROVUN MUĞAM SƏNƏTİ

Xalqımızın ruhunu, düşüncələrini, irsini, ideallını, keçmişini, bu günün təsirli ifadə vasitələri ilə canlandıran Azərbaycan musiqisi məhz mənsub olduğu millətin özünəməxsus musiqi ənənələri əsasında təzahür və inkişaf edərək dünyanın ən mütərəqqi xalqlarının mədəniyyəti səviyyəsində dayanır. Məsələsiz zənginliyə malik musiqimizin sosiyyəvi, bənzərsiz və milli cəhətlərini ortalığa çıxartmaq baxımından onun yaradıcılarına müraçiat etmək xüsusilə əhəmiyyətlidir.

Fikrət ƏBDÜLQASIMOV

Adı dillərdə gözən dinləyicilər tərəfindən məhəbbətlə qarşılanan, əsl xalq musiqiçilərinin həyat və fəaliyyətini hərtərəfli şəkildə öyrənmək qiymətlidir, faydalıdır. Eilərimizin, obalarımızın hörmətini qazanan görkəmli ifaçılar nəinki qabaqcıl, işıqlı ənənələrdən bəhrələnmiş, habelə onu davam və inkişaf etdirərək bilavasitə musiqimizin yeni yaradıcılarına çevrilmişlər. Bəla sənətkarlardan biri xalq artisti, görkəmli tarzan Bəhram Mansurov idi.

Onun keçdiyi şərəfli həyat yolu: Musiqi kollektivlərində, opera və balet teatrında xidmətləri, respublikanın mədəni tədbirlərində fəal iştirakı, böyük Vətən müharibəsinin odlu-aloğlu illərində öz tarixi ilə hərbi xəstəxanalarda, arxa cəbhədə mübariz çıxışları, konsert fəaliyyəti, pedaqoji işi, qastro səfərləri, solo və müşayiətçilikdə göstərdiyi ustalıq, zəngin folklor biliyi, nəhayət şəxsiyyətində olan nüməvəni keyfiyyətlər değəridən də öyrənilməyə layıqdır. Bəhrəm Mansurov haqda az yazılmamışdır. Tarzonin yaradıcılığı musiqişünasların, qələm əhlinin, sənət adamlarının diqqətində durmuşdur. Həmin baxımdan bir sıra məqalələr, foto albom, professor Elmira Abasovanın Moskva belə buraxılmış kitabı təqdiralayıqdır, dəyərlidir. Bununla belə ustamın həyat və fəaliyyəti, xalq musiqisindəki, birinci növbədə muğam sənətindəki rolu tam şəkildə işlənmişdir demək mümkün deyildir. Çapa verilən məqalədə Bəhrəm Mansurovun muğam sənətini irəli qoymağımız təsadüfi sayılmamalıdır.

Bir də istəyirik aydınlaşdıraq ki, muğam ifaçılığı notlu əsərlərin çalınb oxunması ilə müqayisə olunmamalıdır. Muğamların səsləndirilməsində məsuliyyətə, aşağı sənətkarlıq yalnız ifaçını deyil, muğamın özünün gələcək taleyini təhlükə qarşısına qoya bilər. Haqqında danışdığımız nümunələr şifahi halda yayılır, nəsil-dən-nəslə keçərək yaşayır, musiqinin istedadı, məharəti sayısında həyatı hüququnu saxlayır.

Bəhrəm Mansurovun yaradıcılıq fəaliyyətindən rast gəldiyimiz hər hansı başlıca keyfiyyəti heç vaxt Azərbaycan muğam məktəbindən ayrılmamış, hər yerdə əsaslıya kimi özünü göstərmişdir. Möhz tarzonin sənətini təyineyən xüsusiyyətləri birinci növbədə muğamların təhlili ilə bağlanmalı, konkret faktlarla üzə çıxarılmalıdır. Fikrimizə və məsələdə Bakı-Abəşeron ifaçılıq məktəbinin xüsusiyyətləri tədqiqatın əsas mərkəzlərindən olmalıdır. Adı çəkilən məktəbin mənzərəsinə, daxili aləminə və onun ana xəttinə doğma Azərbaycan musiqi folklorunun hədsiz-hüdsüz zənginliyi təşkil edir. Bu baxımdan XIX əsrin axırlarında xalqımızın bədii həyatında mühüm yer tutan, Bakıda meydana çıxmış Mansurovların musiqi cəmiyyətinin fəaliyyəti dərinəndən öyrənilməlidir. Mirzə Sadiq, Hacı Hüsü, Cəbbar Qaryaqdoğlu kimi məşhur Qarabağ musiqişüurlərinin buraya dəvət edilməsi və beləliklə həmin dostluq və yaradıcılıq əlaqələrinin mahiyyəti açılmalıdır. Bütün bunlar gənc tarzonin gələcək musiqi həyatına həlledici təsir göstərmişdir.

Məlumdur ki, muğamlar melodik tərzli musiqidir. Onun əsasını rəqləmentli improvizasiyalıq təşkil edir. Çox təəssüf ki, deyilənlər bəzilərinə sadə görünür. Əslində muğamlar əsrlər boyu qərarlaşmış çətin və məntiqi bir prosesdir. Bəhrəm Mansurov bu prosesin nə demək olduğunu və özü də nə deməli olduğunu yaxşı bilir.

Onun bu sahədə geniş biliyi, təəvvürü və öz mənliliyi var idi. Bəhrəm Mansurovun muğamlara verdiyi çox müəşəkkil forma dediklərimizə parlaq nümunə ola bilər. Məsələn: "Şur" (bərdəştə nova ilə), Mayeyi-şur, solmək, cüdai, gövhəri, gərayili, hacı-dərvəsi, Şəhr-əşub, Şahnəz-xara, bayatı-türk, şikəsteyi-fərs, əşiran, simai-şəms, hicaz, hacı-yuni, mavəronnəhr, şah-xətai,

saqinamo, sarənc, abu-ota, qoməngiz, dığah, zəminxara, nişibi-fəraz.

"Humayun" (hümayun, Bəyati-fəli, fəli, məsnəvi, tərkib, bidad, saqinamo, üzəzal, üzəzal-zərbi, şikəsteyi-fərs, diruba, bəxtiyari). "Bayatı Kürd" (hacı-yuni, mehti-zərrabi, naleyi, dəsti, məsnəvi, pəhləvi, bayatı-kürd, katar, bayatı əcom, Kəbri, baba-tahir, Azərbaycan). Tarzonin ifadəsindən ləntə köçürülmüş başqa muğamların da tərkib quruluşunu araşdırırdıca bunu aydın hiss etmək mümkündür. Məşhur musiqişünin muğam sənəti yalnız forma qurmaq və yaratmaqla bağlı olmamışdır. O, hər şeydən əvvəl muğamların məzmununa nüfuz etməsi ona yaradıcı gözle baxması ilə seçilmişdir. Bəhrəm Mansurov eşidib gördüyü muğam musiqisini yeniləşdirməyi bacarmışdır.

Muğamları öyrənmək, bilmək əzdir. Onu duymaq, ruhan hiss etmək lazımdır. Çünki bunsuz muğamların təbii və təkrərlənmiş gözəlliyini, insanların ən inco və müəkkəb psixoloji anlarını musiqinin obrazlı dili ilə, təsiri səslənmələrin emosional qüvvəsi ilə əks etdirən məzmununu açmaq, aydınlaşdırmaq çətin olardı. Görkəmli bəstəkarımız Fikrət Əmirov yazırdı ki, "O, (B. Mansurov - F. Ə.) elə böyük ihamla çalır ki, az qala özündən bixəbər görünür". Bəli, Bəhrəm Mansurov çalarkən beləcə muğam dünyasına daxil olur və bu aləmdə yaşayır.

Onun çalğı məzinasında diqqət oyadan mizrab gedişləri vardır. "Əlif", "Çahar", "Gülriz", "Dəstkəri", "Səzkəri" Bəhrəm Mansurova məxsus üsullardır. Tarzonin çalğı priyomlarının zənginləşdirilməyə göstərdiyi mənasibəti həmişə muğamlarla üzvi vohdotdə göstürdü. "Çəkəvək", "zirəfkən" kimi mizrab priyomları hətta müəyyən muğam kuşəsinə, ibarəsinə şərtləndirir, onun adını dəyişir.

Bəhrəm Mansurova haqlı olaraq Mirzə Sadiq məktəbinin layiqli varislərindən sayılır. Bu varislik isə hər şeydən əvvəl Mirzə Sadiqın ənənələrinin canlı sübutu olan Qurban Primovun mühüm təsiri ilə izah olunmalıdır. "Segah", "Çəban bayatı", "Mahur-hindi" muğamlarının musiqi materiallarında "lal barmaq", "sürüşdürmə barmaq", "əngüşkəri", "ostinato tərzli səslənmə" yaratmaq kimi çalğı üsullarında bunlar özünü açıq-aşkar büruzə verir.

Tarzonin ifadəsindən nota köçürülmüş muğamlar dəyərlilə folklor əhəmiyyəti dəyişir. Həm də tarzonin ifaçılıq sənəti haqda çox şey deyir. Vaxtı ilə qələmə almış "RAST" və sonralar bəstəkar Nəriman Məmmədovun nota yazdığı "Çahəgah" muğamları bu baxımdan faydalıdır, lazımlıdır.

Bəhrəm Mansurovun həyatı, səksiyəti, yaradıcı mühiti və buradakı hadisələr sanki, səsləndirdiyi muğamlarda əks olunmuşdur. Bunları şərh edən, aydınlaşdırən, sənədlər möhz bizə yadigar qalan lənt yazıları və qrammofon vallarında ki muğam materiallarıdır.

Əlbəttə, bütün dediklərimiz Bəhrəm Mansurovun muğam sənətindəki rolu ilə müqayisədə çox əzdir. Bu mühüm məsələ musiqişünaslığımız tərəfindən problem vəzifə kimi qarşıya qoyulmalıdır. İnanırıq ki, Azərbaycan tarımı və muğamları zirvələrə qaldıran Bəhrəm Mansurovun adı və sənəti musiqi mədəniyyəti tariximizdə əbədi qalacaqdır.